

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ НАДАННЯ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF GUARANTEES OF LEGAL ACTIVITIES IN THE PROCESS OF PROVIDING LEGAL AID

Важливою науковою задачею у контексті запровадження загальновизнаних стандартів охорони прав людини, організації надання правничої допомоги та доступу до правосуддя є удосконалення адміністративно-правового регулювання гарантій діяльності адвокатури як однієї із засадничих засад діяльності досліджуваного інституту. У статті проаналізовано важливість забезпечення ефективного адміністративно-правового механізму забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності. Надано визначення поняття «гарантії адвокатської діяльності». Також розкрито адміністративно-правове регулювання гарантій адвокатської діяльності. Надалі проаналізовано міркування науковців щодо проблем, які наявні у механізмі реалізації гарантій адвокатської діяльності безпосередньо при наданні ними правничої допомоги. Підсумовано, що, що реформування адміністративно-правового регулювання зазначеного питання слід здійснити у напрямі конкретизації і посилення саме адміністративно-правового механізму гарантій незалежності адвокатської діяльності, конкретного та чіткого визначення гарантій адвокатської діяльності та підкріплення їх реальними адміністративно-правовими умовами, засобами і способами втілення. Тому у наведеному напрямі запропоновано ухвалити законодавчий акт «Про визначення окремих гарантій щодо забезпечення охорони життя, здоров'я, честі та гідності адвоката, членів його сім'ї та їхнього майна». Вважаємо доцільним створення системи державних організаційно-правових і фінансових гарантій у цій сфері за аналогією зі Службою судової охорони. Зокрема, за відповідними заявами адвокатів така служба повинна вживати заходів для забезпечення особистої безпеки адвоката та його сім'ї у разі наявності реальних загроз чи обґрунтованих підстав вважати, що їхньому життю або здоров'ю може бути завдана шкода через надання правничої допомоги у певних категоріях справ. Окрім цього, запропоновано встановити підвищені санкції за кримінальні та адміністративні правопорушення, пов'язані із заподіянням шкоди майну адвоката у зв'язку з його професійною діяльністю. Також запропоновано внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запровадження відповідальності за порушення гарантій адвокатської діяльності.

Ключові слова: адвокатура, адвокатська діяльність, правнича допомога, гарантії адвокатської діяльності, адміністративно-правове регулювання, адміністративно-правовий механізм, відповідальність.

A rather important scientific task in the context of the introduction of generally recognized standards for the protection of human rights, the organization of the provision of legal aid and access to justice is the improvement of the administrative and legal regulation of the guarantees of the activities of the bar as one of the fundamental principles of the activities of the studied institution. The article analyzes the importance of ensuring an effective administrative and legal mechanism for ensuring compliance with the guarantees of the legal profession. The definition of the concept of "guarantees of the legal profession" is given. The administrative and legal regulation of the guarantees of the legal profession is also disclosed. Further, the considerations of scientists regarding

the problems that exist in the mechanism for implementing the guarantees of the legal profession directly when providing legal aid are analyzed. It is concluded that the reform of the administrative and legal regulation of the specified issue should be carried out in the direction of specifying and strengthening the administrative and legal mechanism of guarantees of the independence of legal activity, specific and clear definition of guarantees of legal activity and their reinforcement with real administrative and legal conditions, means and methods of implementation. Therefore, in the above direction, it is proposed to adopt a legislative act "On determining certain guarantees for ensuring the protection of the life, health, honor and dignity of a lawyer, members of his family and their property". We consider it advisable to create a system of state organizational, legal and financial guarantees in this area by analogy with the Court Protection Service. In particular, upon relevant applications from lawyers, such a service should take measures to ensure the personal safety of a lawyer and his family in the event of real threats or reasonable grounds to believe that their life or health may be harmed due to the provision of legal assistance in certain categories of cases. In addition, it is proposed to establish increased sanctions for criminal and administrative offenses related to causing damage to the property of a lawyer in connection with his professional activities. It is also proposed to amend the Code of Ukraine on Administrative Offenses to introduce liability for violation of guarantees of legal activity.

Key words: *advocacy, legal activity, legal aid, guarantees of legal activity, administrative and legal regulation, administrative and legal mechanism, liability.*

Постановка проблеми. Сьогодні як у науковій, так і в законотворчій діяльності особлива увага приділяється імплементації загальноєвропейських міжнародних і європейських стандартів у сфері державного управління, захисту прав і свобод людини та громадянина. Окремий акцент робиться на реформуванні адвокатської діяльності. Водночас, на нашу думку, питання удосконалення адміністративно-правових засад діяльності адвокатури, зокрема у сфері надання правничої допомоги, залишається недостатньо опрацьованим. Тому дослідження цієї проблематики є надзвичайно актуальним і потребує пріоритетного наукового вивчення. Зокрема, одним із ключових завдань сучасної правової науки є вдосконалення адміністративно-правового регулювання гарантій діяльності адвокатури як фундаментальної основи функціонування цього інституту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання правового статусу та місця адвокатури вивчалися багатьма вченими. А зокрема, серед них: О. М. Бандурка, О. Д. Бойков, М. М. Гродзинський, М. С. Демкова, М. В. Дулеба, Н. В. Камінська, І. Б. Коліушко, А. М. Колодій, В. В. Комаров, В. С. Личко, Ю. В. Неклеса, С. В. Оверчук, Т. В. Омельченко, О. Л. Соколенко, М. В. Стаматіна, Ю. Т. Шрамко та багато інших.

Невирішені раніше проблеми. Проте на сьогодні бракує комплексних та спеціальних напрацювань з проблематики та удосконалення адміністративно-правового регулювання гарантій діяльності адвокатури.

Метою даної статті є визначення проблем адміністративно-правового регулювання гарантій діяльності адвокатури у процесі надання правничої допомоги та внесення пропозицій його удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Як вважає І. Сиротин, «розбудова правової держави є неможливою без створення гарантій захисту й забезпечення механізму функціонування такого специфічного незалежного інституту, яким є адвокатура. Тому надання адвокатом ефективного захисту клієнту та надання якісних юридичних послуг, які сприяють здійсненню належного правосуддя, залежить безпосередньо і від рівня дотримання державою гарантій адвокатської діяльності» [1, с. 260]. Отже, гарантії діяльності інституту адвокатури є важливими важелями забезпечення ефективності надання правничої допомоги. Гарантії є сукупністю засобів, прийомів, заходів тощо, за допомогою яких створюється свого роду базис, законодавча, організаційна, матеріальна, ціннісно-мотиваційна основа, на якій будується дійсна спроможність адвокатури якісно та незалежно від інших суб'єктів правовідносин у державі надавати правничі послуги. Гарантії діяльності адвокатури у сфері надання нею правничої допомоги слугують певною мірою важелем протидії відповідним можливостям інших учасників механізму надання зазначеної допомоги (як суб'єктам надання, так і суб'єктам отримання, іншим органам, установам, організаціям), здійснювати неправомірний тиск на адвокатів у процесі надання правничої допомоги, знецінювати надані кваліфіковані послуги.

В. В. Заборовський, досліджуючи дане питання доходить до висновку, що під гарантіями адвокатської діяльності слід розуміти: «один із елементів правового статусу адвоката, який являє собою сукупність умов, способів та засобів передбачених законодавством про адвокатуру, що спрямовані на забезпечення належної реалізації всіх інших елементів такого статусу, з метою створення відповідних умов надання професійної правничої допомоги» [2, с. 146]

Враховуючи напрацювання наукової доктрини, а також специфіку нашого наукового дослідження, варто підкреслити, що гарантії адвокатської діяльності у сфері надання правничої допомоги – це закріплена в національному та міжнародному законодавстві система умов, методів, засобів і заходів різного характеру. Вони є невід’ємною складовою правового статусу адвоката та забезпечують його реальну спроможність, як окремого суб’єкта, так і адвокатури в цілому, ефективно виконувати передбачені законом повноваження.

Ці гарантії спрямовані на забезпечення безперешкодного доступу адвокатів до необхідних правових та організаційних ресурсів, необхідних для надання правничої допомоги, а також на дотримання принципів професійності, незалежності та верховенства права під час здійснення адвокатської діяльності

Гарантії адвокатури у процесі надання нею правничої допомоги мають, з-поміж іншого, комплексну дію. Вони не лише полягають у створенні відповідного організаційно-правового базису для захисту професійних прав та інтересів адвокатів у наведеній сфері. Вони також в цілому справляють позитивний вплив на ефективність відправлення правосуддя в Україні, забезпечення дієвості системи стримувань та противаг у ньому, а також змагальності судового процесу, сильного інституту захисту прав особи. У найбільш загальному їхньому впливі гарантії інституту адвокатури, їх якість та комплексність свідчать про існування правової держави в Україні.

Зокрема, до статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «професійні права, честь і гідність адвоката гарантуються та охороняються Конституцією України, цим Законом та іншими законами, зокрема: 1) забороняються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності; 2) забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об’єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов’язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом; 3) проведення стосовно адвоката оперативного-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя; 4) забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов’язаних із здійсненням адвокатської діяльності; 5) адвокату гарантується рівність прав з іншими учасниками провадження, дотримання засад змагальності і свободи в наданні доказів та доведенні їх переконливості; 6) життя, здоров’я, честь і гідність адвоката та членів його сім’ї, їх майно перебуває під охороною держави, а посягання на них тягнуть відповідальність, передбачену законом; 7) адвокату гарантується право на забезпечення безпеки під час участі у кримінальному судочинстві в порядку, встановленому законом; 8) забороняється залучати адвоката до конфіденційного співробітництва під час проведення оперативного-розшукових заходів чи слідчих дій, якщо таке співробітництво буде пов’язане або може призвести до розкриття адвокатської таємниці; 9) забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом; 10) забороняється внесення подання слідчим, прокурором, а також винесення окремої ухвали (постанови) суду щодо правової позиції адвоката у справі; 11) забороняється втручання у правову позицію адвоката» [3] та інше.

Проте те, яким чином перелік гарантій для адвокатів при наданні ними правничої допомоги визначений у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», є незадовільним. Нормативно-правове регулювання не відображає усього необхідного спектру тих гарантій для адвокатів у процесі надання ними правничої допомоги, які повинні бути передбачені та закріплені, оскільки є необхідними для забезпечення належного надання адвокатурою правничої допомоги. В той же час, слід зауважити, що досить багато гарантій адвокатської діяльності, не зважаючи на те, що вони не визначені у зазначеному вище законі, фактично наявні, наприклад, у правореалізаційній практиці, а також функціонують у системі правовідносин, що складаються з приводу надання правничої допомоги, поодинокі також вони передбачені і у інших правових актах матеріального чи процесуального права. Насамперед доцільно визначити, що такі гарантії

слід розподілити на політичні, економічні, правові, організаційні, матеріально-технічні, культурні (правової культури та правової свідомості). У свою чергу, правові гарантії можливо розподілити на процесуальні, процедурні, а також на правові гарантії у сфері матеріального права.

«Деякі з сучасних проблем, з якими стикається адвокатура в Україні, це: – недостатня гарантія незалежності та свободи адвоката в умовах політичного тиску, корупції та зловживань правоохоронних органів. – низький рівень довіри до адвокатури з боку суспільства, судової системи та державних інституцій. – неефективна система кваліфікації, сертифікації та підвищення кваліфікації адвокатів, яка не враховує сучасні стандарти професійної компетентності та етики. – нерозвинена система безоплатної правничої допомоги, яка не забезпечує належний захист соціально вразливих категорій громадян. – низький рівень корпоративної культури та саморегуляції адвокатської спільноти, яка не сприяє формуванню єдиного волевиявлення та захисту професійних інтересів», – вважають А. В. Піка та Ю. В. Оніщик [4].

Попри численні спроби законодавців удосконалити статус адвокатури та зміцнити авторитет правничої професії, сучасна правова реальність і правореалізаційна практика свідчать про значні порушення професійних прав адвокатів. Це, своєю чергою, ускладнює реалізацію ними своїх повноважень у процесі надання правничої допомоги. Такі порушення відбуваються як з боку органів державної влади, суб'єктів публічних повноважень, так і з боку громадянського суспільства. Прикро констатувати той факт, що правосвідомість та правова культура більшості населення в Україні сьогодні не дійшла до рівня усвідомлення значущості інституту адвокатури, цінності її місії та ролі у наданні правничої допомоги. Серед населення не сформувалося чіткого розуміння цінності та вагомості адвокатської діяльності, складності тієї роботи, яку здійснює адвокат для того, щоб надати клієнту кваліфіковану професійну правничу допомогу, сформувати правову позицію, проконсультувати, скласти документ, надати інші правничі послуги.

Схожу позицію поділяють і А. В. Піка та Ю. В. Оніщик, які зазначають: «деякі з перспектив розвитку адвокатури в Україні, які можуть допомогти подолати ці проблеми, це: посилення гарантій незалежності та свободи адвоката шляхом запровадження ефективних механізмів захисту від неправомірного втручання, перешкоджання чи притиску на адвоката у здійсненні адвокатської діяльності. підвищення довіри до адвокатури шляхом підтримки високих стандартів професійної компетентності та етики адвокатів, забезпечення якості та доступності правової допомоги, а також популяризації ролі і значення адвокатури у суспільстві; вдосконалення системи кваліфікації, сертифікації та підвищення кваліфікації адвокатів шляхом розроблення та впровадження сучасних критеріїв оцінки знань, навичок та досвіду адвокатів, а також забезпечення регулярності та доступності навчальних програм та заходів; розвиток системи безоплатної правничої допомоги шляхом збільшення фінансування, розширення кола осіб, яким надається така допомога, покращення умов праці адвокатів, які надають таку допомогу, а також підвищення якості та контролю за наданням такої допомоги; зміцнення корпоративної культури та саморегуляції адвокатської спільноти шляхом залучення адвокатів до активної участі в управлінні органами адвокатури, підтримки діалогу та співпраці між адвокатами різних регіонів та спеціалізацій, а також формування єдиного позиціонування та захисту професійних інтересів» [4].

Вважаємо, що реформування адміністративно-правового регулювання зазначеного питання слід здійснити у напрямі конкретизації і посилення саме адміністративно-правового механізму гарантій незалежності адвокатської діяльності, удосконалення її професійності, конкретного та чіткого визначення гарантій адвокатської діяльності та підкріплення їх реальними адміністративно-правовими умовами, засобами і способами втілення. Адже сутність адміністративно-правового регулювання полягає саме у закріпленні державою системи правових та організаційних, матеріально-технічних засобів, реалізація яких забезпечується силою державного примусу, за допомогою яких здійснюється охорона публічно-правових цінностей.

Висновки. Підсумовуючи наведене, пропонуємо забезпечити посилення системи державно-правових засобів втілення гарантій адвокатської діяльності шляхом їх конкретизації та визначення адміністративно-правових механізмів їх забезпечення. Зокрема, вважаємо, що доцільно ухвалити законодавчий акт «Про визначення окремих гарантій щодо забезпечення охорони життя, здоров'я, честі та гідності адвоката, членів його сім'ї та їхнього майна». Вважаємо доцільним створення системи державних організаційно-правових і фінансових гарантій у цій сфері за аналогією зі Службою судової охорони. Для реалізації зазначених гарантій необхідно передбачити відповідне державне фінансування та створити окремий орган або структурний підрозділ у складі Служби судової охорони. Його повноваженнями має бути забезпечення захисту життя, здоров'я, честі та гідності адвоката, членів його сім'ї та їхнього майна. Зокрема, за відповідними заявами

адвокатів така служба повинна вживати заходів для забезпечення особистої безпеки адвоката та його сім'ї у разі наявності реальних загроз чи обґрунтованих підстав вважати, що їхньому життю або здоров'ю може бути завдана шкода через надання правничої допомоги у певних категоріях справ. Окрім цього, пропонуємо встановити підвищені санкції за кримінальні та адміністративні правопорушення, пов'язані із заподіянням шкоди майну адвоката у зв'язку з його професійною діяльністю.

Також вважаємо за доцільне запропонувати запровадити адміністративну відповідальність за окремі правопорушення, що фактично є порушенням гарантій адвокатської діяльності. Зокрема, Главу 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення [5] слід доповнити статтею 185-16 «Втручання у діяльність адвоката щодо надання правничої допомоги». Диспозиція цієї статті, вважаємо, що має передбачати відповідальність за порушення Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у частині гарантій адвокатської діяльності, зокрема за будь-які форми втручання або перешкоджання здійсненню адвокатської діяльності. До таких порушень належать, але не обмежуються: втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом, вплив на правову позицію адвоката, а також будь-які інші дії чи бездіяльність, спрямовані на створення перешкод у здійсненні адвокатом своєї професійної діяльності з надання правничої допомоги.

Список використаних джерел:

1. Сиротин І. Окремі аспекти гарантій адвокатської діяльності : прецедентна практика ЄСПЛ. Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 16 груд. 2021 р.) / редкол.: Вільчик Тетяна (голова), Ковальова Яна ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого [та ін.]. Харків : Право, 2021. 436 с.
2. Заборовський В.В., Манзюк В.В. До дефініції поняття «гарантії адвокатської діяльності». Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 15-16 лютого 2019 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет. 2019. С. 144-147. URL: <https://cutt.ly/0wyRdfm3>
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. *Голос України*. 2012. № 148-149.
4. Піка А.В., Оніщик Ю.В. Сучасні проблеми та перспективи розвитку адвокатури в Україні. URL : https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/26168/1/PRPSZISPU_2023_%D0%A0374-381.pdf
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. №51 (зі змінами). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>